

predmetno oznako še poglobljati in izpopolnjevati; to tako v odnosu do predmeta sosednih strok kot v pogledu nadaljnje sistemizacije etnološke problematike. Teoretično utemeljevanje omenjenih predmetnih kategorij šteje mo med poglavitne naloge obče etnologije.

Opredelevanje nalog in ciljev etnološke vede se nam v poglavitnem steka v vzgojo zgodovinskega načina mišljenja in to na ravni zgodovinskega dogajanja, ki ga vsakdo sooblikuje in sodoživlja. Ker je problematika vsakdanjosti, ki je predmet etnološke vede, vsakemu človeku najbolj blizu, lahko upravičeno pričakujemo, da utegne biti omenjena vzgoja na osnovi te tematike tudi najbolj uspešna. V okviru obče etnologije kaže zato skrbeti za teoretično podlago zahteve po večji soudeležbi etnologije v našem vzgojnoizobraževalnem sistemu. Teoretično utemeljitev pa zahtevajo tudi posegi etnologov v različna druga pereča družbena vprašanja in družbene procese. Tako bo treba v okviru obče etnologije in ob njej poleg metodologije zgodovinskih ved v bodoče v večji meri razvijati tudi druge metodične prijeme.

Ob obči etnologiji je v oznaki katedre za splošna vprašanja izpostavljena metodologija. To seveda namerno, saj je takšna ali drugačna metodološka usmeritev podlaga razreševanja vseh drugih problemov teoretičnega značaja. Ker sta v okvirih slovenske etnološke vede za sedaj najbolj izraziti pozitivistična in genetično-strukturalna ali marksistična usmeritev, kaže v bodoče tema smerema posvetiti tako v okviru pedagoških kot raziskovalnih nalog temu ustrezno pozornost. Izpopolnjevanje genetično-strukturalnega metodološkega pristopa, ki zahteva tudi ureditev odnosov z drugimi podobno naravnanimi disciplinami, je vsekakor naša osrednja naloga.

SLAVKO KREMENŠEK

METODIKA

Sistematično so bili študentje seznanjeni z načini in tehniko etnološkega dela šele od študijskega leta 1955/56 dalje pri Vilku Novaku in njegovih predavanjih iz obče etnologije ter seminarških vajah. Pred tem zasledimo sicer v seznamu predavanj tudi metodično tematiko pri predavanjih Nika Županiča in sicer v študijskem letu 1946/47 (Npr.: metodika etnologije, metode etnologije, ergologija in psihologija). O metodičnih vprašanjih se študentje danes seznanijo pri predavanjih Slavka Kremenskega iz obče etnologije, poseben kurs pa je tem vprašanjem namenjen pri proseminarskih vajah.

V okviru vaj se študentje prvega letnika seznanijo z vprašanji etnološke metodike, viri in oblikami (načini) etnološkega strokovnega dela. To znanje v višjih letnikih poglobljajo še zlasti pri konkretnih raziskavah v okviru seminarških in diplomskih nalog. Pri vajah iz metodike se naučijo razlikovati med viri in literaturo, spoznajo številne načine predstavitve virov, načine zbiranja etnološke dokumentacije ipd. Posebno pozornost posvečamo ustreznemu izrabljanju najrazličnejših virov in pa kritiki virov, ki predstavlja eno od osrednjih poglavij etnološke metodike. Ob načinih zbiranja etnološke dokumentacije se študentje seznanjajo s številnimi tehnikami dela, delovnimi pripomočki in vrstami ter načini pristopov na terenu. Mnoge od njih praktično spoznajo na ekskurzijah in v proseminarskih referatih (programih), ki jih morajo izdelati. Študentje se seznanijo tudi z načini posredovanja rezultatov raziskovalnega dela in s sodobnimi oblikami etnološkega dela, ki se navezujejo na monografske raziskave, daljše bivanje v nekem okolju in uporabo delovnih metod drugih strok. V enaki meri spoznajo tudi vse ustaljene in starejše metode dela, kot npr. kartografska metoda ipd. V bodoče si bomo prizadevali tudi metodiko etnološkega dela še bolj povezati s konkretnimi študentskimi nalogami. V mislih imamo predvsem seminarske in diplomske naloge, ki bodo morale odražati poznavanje tudi teh strokovnih vprašanj. Okviru etnološke metodike ostajajo še naprej široki in predvsem odprti. Zavedamo se stalne potrebe po spreminjanju in še zlasti dopolnjevanju. Metodika stroke raste iz vedno novih raziskovanj, ta pa iz metodološke orientacije.

27. 10. 1980

JANEZ BOGATAJ

ETNOLOGIJA SLOVENCEV

Problematika etnologije Slovencev se je v štiridesetletnem razvoju PZE za etnologijo predavala pod različnimi naslovi in v različno širokih okvirih. V našem prispevku bomo predstavili kratko zgodovino predmeta, predavanj in vaj, nakazali bomo tudi nekatere smernice za delo v bodoče. Predstaviti želimo vzoredne sestavine pedagoškega in raziskovalnega programa, ekskurzije, terenske vaje in počitniško prakso. O etnoloških vprašanjih Slovencev izven matične domovine pa bo govor v posebnem prispevku (Gl. prispevek Mojce Ravnik!).

Dvajsetletno „čakanje“ etnologije, „da pride“ na Univerzo je imelo velike posledice na področju vzgoje strokovnega kadra in siceršnjega znanstvenega prizadevanja. Z našega vidika bi bila v tem obdobju do leta 1940

potrebna predvsem domača etnologija (t. j. etnologija Slovencev), ki je imela tudi že dovolj tradicije.¹ Druge znanosti o Slovencih so si že v dvajsetih letih utrdile svoj položaj in sloves, zato je bila uveljavitev etnologije toliko težja. Z zimskim semestrom 1940/41 so se začela predavanja na Etnologiji z etnografijo. Vendar pa moramo z vidika etnološke problematike Slovencev poudariti, da se je Niko Županič najbolj posvečal naši najstarejši zgodovini in etnogenezi, sistematično pa „slovenske ljudske kulture“ ni raziskoval. Do leta 1943, ko je Županič zapustil Ljubljano in so bila do osvoboditve predavanja prekinjena, so študentje poslušali predavanja o „začetkih Slovanov in slovenskih narodov, o slovanskih starožitnostih, narodu in rasi ter o socialnih in rasnih momentih pri narodnosti. Predavanja so le posredno zadevala vprašanja narodne etnologije in so bila seveda tudi odraz izrednih, vojnih razmer. V prvih letih dela etnološkega oddelka torej niso bila predavanja usmerjena v sistematične preglede. Šele po osvoboditvi so se z zimskim semestrom 1945/46 poleg kurza obče etnologije (Kurz etnologije in etnografije) začela tudi bolj zaokrožena predavanja iz slovenske etnologije. Tako so študentje med leti 1945 in 1954 poslušali pri Niku Županiču predavanja o Primorski in Primorcih, materialni kulturi slovenskega ljudstva, slovenski folklori in običajih, o pravnih običajih in pravnih starinah slovenskega ljudstva, o miselnosti slovenskega kmeta, noši Slovencev itd. Podrobnejše analize teh predavanj žal ne moremo podati, ker nam besedila niso na voljo.

Pomembno razširitev obsega vaj in predavanj ter predvsem pričetek sistematičnega dela na področju slovenske etnologije pomeni študijsko leto 1955/56, ko je postal Vilko Novak docent na oddelku. Pred tem je imel Novak (od 1951) tudi na geografiji predavanja in vaje iz obče etnologije in ljudske kulture južnih Slovanov. Novak je predaval na geografiji do študijskega leta 1959/60.

Leta 1957 je odšel Niko Županič v pokoj in Vilko Novak je do leta 1967 ostal edini učitelj na oddelku, ki se je od študijskega leta 1950/51 naprej imenoval etnološki. Že v študijskem letu 1955/56 je Vilko Novak pričel s sistematičnim kurzom etnologije južnih Slovanov, kar je pomenilo tudi začetek primerjalnega študija slovenske ljudske kulture. Tudi s svojim osebnim raziskovalnim delom je bil Novak usmerjen v raziskovanje strukture slovenske ljudske kulture, ljudskega gospodarstva ter zgodovine etnologije pri Slovencih. Tako so študentje v študijskem letu 1955/56 poslušali sistematična predavanja o gmotni ali snovni kulturi južnih Slovanov, v naslednjih letih pa so sledila predavanja o družbeni in duhovni kulturi južnih Slovanov, pastirski kulturi v Julijskih Alpah, narodni etnologiji, ljudski kulturi južnih Slovanov, uvodu v regionalno etnologijo, slovenskih etnologiji itd. Študentje so bili vzporedno s temi predavanji seznanjeni tudi z zgodovinskim razvojem slovenske etnologije, zaradi primerjalnega značaja Novakovih predavanj pa so bile nakazane tudi vezi s slovanskim in drugim evropskim prostorom. Seveda velja to še zlasti za tista obdobja v zgodovinskem razvoju slovenske etnologije, kjer so bile te vezi toliko bolj karakteristične (npr. romantika...).

Rast predmeta narodne etnologije ni bila odvisna le od sistematičnega načrta ampak je mogla napredovati z razvojem teoretičnih vodil. Tako so bili za razvoj domače

etnološke problematike še kako potrebni predvsem trdni teoretični temelji. S tem delom je začel Vilko Novak (npr. razprava „O bistvu etnografije in njeni metodi“, SE 9, 1956), razširil in nadaljeval pa Slavko Kremenšek.

V. Novak je s predavanji iz uvoda v etnologijo Slovencev in drugih narodov Jugoslavije ter o tvorni kulturi v Jugoslaviji imel svoja zadnja predavanja v študijskem letu 1977/78. Zgodovina slovenske etnologije je bila vključena v proseminarske vaje, ki jih je od 1970/71 vodila Duša Krnel-Umek. V štud. letu 1977/78 pa je začel Janez Bogataj v okviru proseminarskih vaj seznanjati študente (poleg kurza o metodiki etnološkega raziskovalnega dela) z nosilci zgodovinskega razvoja slovenske etnologije, v študijskem letu 1978/79 pa sta pričela z vajami iz etnologije Slovencev Janez Bogataj in Duša Krnel-Umek. V štud. letu 1979/80 pa je začel voditi vaje iz etn. Slovencev Janez Bogataj. Slavko Kremenšek je v študijskem letu 1978/79 pričel s predavanji o družbenozgodovinski podlagi razvoja načina življenja Slovencev, v študijskem letu 1979/80 pa s kurzom Etnologija in zgodovina. Vprašanja etnologije Slovencev dopolnjujejo od študijskega leta 1979/80 dalje tudi izbirna predavanja Jožeta Koruze o ustnem slovstvu in Petra Fistra o etnologiji in arhitekturi. Z zgodovinskim razvojem slovenske etnologije so študentje seznanjeni že v prvem letniku, posebna vprašanja iz domače etnološke problematike pa se obravnavajo na specialnih seminarjih, ki so povezani z nekaterimi raziskovalnimi nalogami na PZE za etnologijo (npr. izseljenstvo, rajonizacija).

V pregledu predmeta etnologija Slovencev, ki je nepopoln zaradi pomanjkanja nekaterih podatkov za starejše obdobje moramo upoštevati tudi vse vzporedne obveznosti študentov, zlasti še proseminarske, seminarske in diplomske naloge. Med leti 1950 in 1980 je bilo napisanih 108 seminarskih in 39 diplomskih nalog. Študentje so v največji meri obravnavali vprašanja etnologije Slovencev.²

Med sestavinami pedagoškega (s tem pa tudi znanstveno-raziskovalnega) procesa so v celotnem obravnavanem obdobju tudi **terenske vaje, ekskurzije in počitniška praksa**. Uresničevanje tega programa pa je večkrat oviralo pomanjkanje sredstev. Tako Vilko Novak v prispevku ob 50-letnici Univerze³ poroča, da je letno možno prirediti dve enodnevni ekskurziji, nikakor pa ne več prepotrebni terenskih vaj in predpisanih ter nujnih počitniških praks. Nadalje omenja, da so na oddelku pred pojavom finančnih ovir lahko organizirali tudi nekaj 7–10 dnevni počitniških praks. Razen tega so študentje pridobivali praktično znanje pri terenskem delu, ki so ga organizirali v okviru Slovenskega etnografskega muzeja in nekaterih pokrajinskih muzejev. **Ekskurzije** so bile organizirane na posamezna območja Slovenije, povezane z obiskom pokrajinskih muzejev in ogledom etnoloških ter še zlasti kulturnozgodovinskih spomenikov⁴. Študentje so se v seminarju pripravljali na ekskurzijo z referati. Na tak način so spoznavali literaturo o posameznih območjih, posredno pa so spoznali tudi načine etnologove priprave pred odhodom na terenske raziskave. **Počitniške prakse** so bile organizirane od 1957 dalje. Študentje so med 7–10 dnevni bivanjem na nekem območju zbirali gradivo o posameznih področjih etnološke sistematike. Namen počitniških praks je bil v „smoternem uvajanju v terensko zbiralno in raziskovalno delo“⁵. Zaradi omeje-

nih finančnih možnosti, predvsem pa zaradi povečanega števila študentov je ekskurzij v zadnjih letih vedno manj. Z domačim „terenom“ se zato študentje spoznajo pri individualnem raziskovalnem delu (zbiranje gradiva za naloge), predvsem pa pri najrazličnejših oblikah počitniških praks, ki so lahko individualne ali skupinske (timske). PZE za etnologijo sodeluje z vsemi ustanovami, ki so povezane s stroko. Zanje in v okviru njihovih programov študentje opravljajo številne raziskave. Razen tega so študentje na najrazličnejše načine vključeni v raziskovalne naloge, ki zadevajo domačo etnološko problematiko (npr. rajonizacija, monografije . . .). Prav ob konkretnem raziskovalnem delu pa lahko poteka tudi najboljša vzgoja in izbira kadrov, ki so stroki še kako potrebni. Ob aplikaciji metodoloških izhodišč sodobne slovenske etnologije v prakso lahko govorimo o večjih možnostih tudi na tem področju. Usmerjanje bodočih etnologov, raziskovalcev načina življenja Slovencev, na vsa nova delovna področja pa bo uspešno potekalo le na osnovi njihovih konkretnih raziskovalnih hotenj in rezultatov.

Ob predmetu Etnologija Slovencev se razen nakazanih ponujajo še nekatere misli. Zdi se, da bo na sedanji stopnji razvoja domače etnološke problematike potrebno še nekaj časa (ali stalno) računati z zgoščenim a tudi kritično preverjenim in dopolnjenim pregledom problematike po klasični strukturi. Raziskovalna naloga Rajonizacija bo omenjeno strukturo v marsičem lahko nadgradila v smislu strnjenih sintetičnih in časovno zaokroženih pregledov, ob upoštevanju krajevnosti in še zlasti socialne določenosti. Pozornost bo kazalo posvetiti tudi zasledovanju posameznih kulturnih sestavin in še zlasti njihovih nosilcev na Slovenskem v okvirih družbenozgodovinskih razmer posameznih obdobj. Prizadevati si bo treba za sintetične prikaze območij slovenskega etničnega ozemlja v posameznih časovnih obdobjih. Ta pregled pa ne bo popoln, če ne bomo upoštevali tudi zaokroženih prikazov posameznih profesionalnih in družbenih skupin in skupnosti ter njihovega načina življenja na Slovenskem, pa tudi v okviru manjših območij. Vse te možne smeri naj bi se oblikovale ob vsakoletnih kurzij skladno s siceršnjimi individualnimi raziskovalnimi prizadevanji nosilca vaj in predavanj. V seminarju bomo poskušali odpirati tudi nove smeri, ki so značilne za današnji način življenja Slovencev (npr. turizem). Iz vseh navedenih sklopov, ki smo jih navedli, bodo morale tudi v bodoče izhajati vse ostale obveznosti, zlasti študentske raziskovalne naloge, terenske vaje in (počitniška) praksa. Seveda pa ne smemo zanemariti pomembne, če že ne osnovne sestavine: kritičnega spoznavanja in vrednotenja zgodovinskega razvoja slovenske etnološke misli. Nadaljevali bomo s sistematičnim pregledom, študentje pa naj bi ob seznanjanju z deli posameznih avtorjev prispevali pomemben delež k rasti gradiva za strokovno retrospektivno bibliografijo. V najbolj daljnji perspektivi bi morali videti tudi sintetične obdelave načina življenja Slovencev v posameznih obdobjih zgodovinskega razvoja. Vendar pa je to širše vprašanje, ki vsekakor zadeva vse slovenske etnologe. Ob vsem navedenem pa se v okviru etnologije Slovencev ne bomo nikoli odrekli obravnavanju posameznih kulturnih sestavin. Seveda se naše gledanje nanje bistveno razlikuje od sedanjega — zanimajo nas njihovi nosilci in dejstvo, da nam le skupaj z nosilci lahko pomagajo pri razkrivanju podobe nekega življenjskega stila.

OPOMBE

- 1 — V. Novak, Etnologija. 50 let slovenske univerze v Ljubljani 1919 — 1969, Ljubljana 1969, s. 228. Primerjaj tudi:
V. Novak, Seminar za etnologijo na Univerzi v Ljubljani. Glasnik ISN SAZU 1/1957, št. 4, s. 25.
- 2 — Prim. analizo seminarjskih in diplomskih nalog na PZE za etnologijo od 1953—1980, v: Način življenja Slovencev 20. stoletja, Ljubljana 1980, Knjižnica Glasnika SED št. 1, 90—111.
- 3 — n. d. št. 1, s. 231
- 4 — Na osnovi zapisov, poročil in osebnih poročil nekaterih študentov smo sestavili pregled ekskurzij in počitniških praks na PZE za etnologijo od 1949 do 1980. Pregled seveda na nekaterih mestih ni popoln.
- 5 — V. Novak, Seminar za etnologijo na Univerzi v Ljubljani. Glasnik ISN SAZU 1/1957, št. 4, s. 25.

Ljubljana, 27. 10. 1980

JANEZ BOGATAJ

ETNOLOGIJA NARODOV IN NARODNOSTI JUGOSLAVIJE

Ob oblikovanju učnega programa za etnologijo Jugoslavije se odpira vprašanje, kaj naj bi predmet dajal in kaj je glede na stopnjo razvoja vede moč dati. Drugo vprašanje se nanaša na možnosti povezovanja pedagoškega dela z znanstvenim.

Gledano dolgoročno bi nas v okviru etnologije Jugoslavije zanimala zgodovina vsakdanjega življenja in kulture od naselitve do danes z upoštevanjem različnosti v razvoju posameznih narodov in podobnosti na določenih kulturno geografskih območjih. Oblikovanje take vsebine predmeta je odvisno od obsega in zasnov raziskav, ki so bile opravljene za posamezna področja in obdobja. Poleg tega pa bi delo terjalo precej časa in naporov. Glede na nerapoložljive sile se bo potrebno v začetku omejiti le na obravnavo razvoja posameznih nacionalnih etnologij in na obravnavo izbranih poglavij.

Pregled bi zato v začetku zajemal razvoj etnologije na Hrvaškem, v Bosni in Hercegovini, Srbiji z upoštevanjem Vojvodine in Kosova, Črni Gori in Makedoniji. Stroka bi bila prikazana v povezanosti s splošnim družbenim dogajanjem v posameznih obdobjih z obravnavo pojmovanja predmeta in metodološke usmerjenosti. Izbrana poglavja bi bila namenjena obravnavi predvsem nekaterih sestavin družbene kulture, npr. družinski zadrugi, vaški skupnosti, oblikam medsebojne pomoči ipd. Taka razdelitev se mi zdi ustreznejša kot razdeljenost snovi po sistematiki s prikazom materialne, družbene in duhovne kulture za vso Jugoslavijo, ker je spričo neenakomerne obdelanosti in različne metodološke usmerjenosti nevarnost, da bi prevladovala snov z nekaterih področij in za nekatere narode.

Rast kvalitete predmeta bo v prihodnje povezana s tem, kakšne bodo možnosti za raziskovanje v posameznih